

СІВЕРЯНСЬКІ ЛЕГЕНДИ

О. Лепьошкіна, О. Лепьошкін

ЦАРІВНА СОФІЯ

...У Казанському соборі стояли обідню верхні бояри. До князя-кесаря Федора Юрійовича Ромодановського ледве протиснувся один з них, низько вклонився і з тривогою почав говорити:

— Біда, государ! Стрільці чотирма полками йдуть до Москви кликати Софію на царство!

Повільним кивком Ромодановський покликав Бориса Олексійовича Голіцина:

— Після обідні одразу до мене...

Від'їжджаючи за кордон, Петро I доручив управління країною трьом вельможам: князю Борису Голіцину, Петру Прозоровському та Федору Ромодановському. Останньому, як начальнику Преображенського та Семенівського полків, доручено було управління Москвою. Він головою відповідав за тишу і безпеку столиці.

— Вези негайно Софію до Путивля, — сказав Ромодановський Голіцину, коли той прийшов до нього після обідні, — подалі від Москви, щоб її й духу тут не було. Треба заховати її на деякий час у тамошньому дівочому монастирі, поки повернеться Петро Олексійович. У Путивлі зараз воеводою стольник Клокачов, людина перевірена і цілком надійна. Він з ігуменом Софронієм видав нам цього Софіїно чорнокнижника Медведева, який втік з Москви і хотів переховатися у Путивльській пущі. Місія, Борисе Олексійовичу, цілком таємна. Жодна душа не повинна знати, що Софія перебуває в Путивлі. Дуже вже серйозна гра пішла — тут або груди в хрестах, або голова в куцах. Ну, ступай з Богом...

Таким чином, інкогніто экс-царівну було доставлено до Путивльського Духово-Дівочого монастиря і поміщено в окрему келію. Були передбачені також усі заходи щодо обмеження спілкування Софії з іншими черницями. Та шила, звісно, в мішку не втаїш. Мешканці святої обителі здогадувались про все і намагалися оточити Софію теплом і ласкою.

Десь через три тижні з Москви приїхав кур'єр і передав воеводі Степану Клокачову, що государ щойно прибув із-за кордону і зве Софію до Москви, щоб вона своїми очима бачила, як він чинитиме суд і розправу над стрільцями.

Біля Новодівочого монастиря було поставлено тридцять шибениць чотирикутником, на яких були повішені 230 стрільців. Трьох призвідників, які подавали чолобитну царівні Софії, повісили на мурі монастиря біля вікон її келії. Середній тримав прив'язану до мертвих рук чолобитну...

У Путивлі уперто передається легенда про те, що царівна Софія Олексіївна після ув'язнення її до Московського Новодівочого монастиря, коли стався у Москві другий стрілецький бунт внаслідок її підбурювання, була перевезена до Путивльського Свято-Духівського (або Духово-Дівочого, як його ще називали) монастиря, дзвіниці якого збереглася і донині біля Спасо-Преображенського собору. Легенда вказує і на її келію з правого боку біля входу до воріт дзвіниці, розповідають, що до 1917 р. тут нібито зберігалось і напівкрісло царівни, висока спинка якого була оббита посередині шкірою, а на кінцях воно мало розлаті ніжки.

Переказують також, що опальна царівна перебувала тут недовго, бо побоювались, щоб вона і в Путивлі не викликала повстання серед українських козаків.

Царівна Софія, як свідчить історик Соловійов, після скинення її в 1689 році з престолу, була заслана до Московського Новодівочого монастиря, де залишалася і після стрілецького бунту, і після постриження в черниці з іменем Сусанна, де й померла в 1704 році.

На жаль, історія не залишила нам жодного папірця, який би підтвердив версію щодо перевезення Софії Олексіївни хоча б на деякий час до Путивльського Духово-Дівочого монастиря. Правда, якщо дивитися з іншого боку на цю гіпотезу, то хіба могли бути якісь документи для такого таємного доручення, як перевезення царівни з Москви до Путивля і назад?

До думки відносно вірогідності перебування опальної царівни в Путивлі схиляє ще один факт. У 1701 році черниця Московського Новодівочого монастиря сестра Сусанна, тобто колишня російська царівна Софія Олексіївна, пожертвувала Путивльському Свято-Духівському монастирю 32 частини святих мощей та золотий хрест. Така святиня тільки й могла зберігатись у такої особи, як дочка Олексія Михайловича, при царюванні якого духовні особи, приїжджаючи з Греції, привозили в дарунок государю та його сімейству частини святих мощей. Чому це було зроблено саме Путивльському, а не Московському монастирю, залишається таємницею. Проте все стає на свої місця, якщо припустити, що царівна Софія перебувала-таки в Путивльському монастирі і пожертвувала йому золотий хрест і святі мощі на згадку про це.

Через дев'ять років після можливого ув'язнення Софії в Путивльському монастирі до Путивля завітав під час Українського походу сам Петро Олексійович. Він привіз з собою і подарував Духово-Дівочому монастирю розкішну бронзову люстру, виготовлену на спеціальне замовлення в 1692 році мюнхенськими майстрами. Цей факт — ще одне свідчення на користь версії щодо короточасного перебування царівни Софії в Путивлі. Ця люстра й досі прикрашає Путивльський Спасо-Преображенський собор.

СВЯТЕ ОЗЕРО

Святим Озером називалось село в Путивльському повіті. Ця назва виникла у сиву давнину, можливо, за часів новгород-сіверського князя Ігоря Святославича, а, можливо, пізніше під час монголо-татарської навали.

Старожителька цього села Меланія Дем'янівна Кривопишина, яка померла у 1995 році на дев'яносто другому році свого життя, розповіла нам легенду відносно походження його назви.

Колись у селі стояла невелика дерев'яна церква. І ось внаслідок якихось страшних подій, пов'язаних з війною, церква за одну ніч зник-

ла під землею, а на тому місці забили чистою, як сльоза, водою джерела. Згодом тут виникло велике озеро і поглинуло старовинне сільське кладовище, що знаходилось колись за церквою. Надалі у селі більше ніколи не зводили православних храмів, а мешканці Святого Озера стали прихожанами Казанської церкви сусіднього села Чаплиці.

Існує ще версія вчених про те, що святими перші християни вважали деякі діброви та озера. У тих місцях будували каплиці, ставили в них ікони і молилися.

Вздовж узбережжя озера і досі з води видніються кам'яні хрести з видовбаними на них писаннями. Сільські жінки стають на них, коли приходять сюди прати та полоскати білизну. Пісок на дні і навкруги озера такий чистий та білий, що влітку віддзеркалює сонячні промені, як срібло.

Після революції 1917 року став панувати войовничий атеїзм. Назву Святе Озеро замінили спочатку на Красне Озеро, а згодом, після передачі Путивльського повіту Українській РСР — на Червоне Озеро. Остання дійшла до наших часів.

В тому озері водиться чимало риби, тому до нього любляють їздити путивльські рибалки.

ЗЦІЛЕННЯ ОТАМАНА

Було це в 1713 році. За наказом пана сумського полковника Івана Кондратьєва у село Грунівку до путивльця Василя Головленкова було послано Лукіана Костянтинова, сумського отамана. Волею Божою, на тому шляху кінь під ним оскаженів, поніс і скинув вершника.

Майже цілий рік боліла права рука у отамана Костянтинова. До яких вже тільки лікарів та знахарів не звертався він за допомогою, але все було марно.

Отаман дуже страждав від болю, бо він був нестерпним. І от одного разу явилася йому уві сні Пресвята Діва Богородиця і промовила: «Людино! Прокинься і піди викупи Образ Мій у драгуна. Образ зав'язано у тороках. А я тобі за це попрошу у Сина і Бога Мого зцілення для твоєї руки».

Лукіан встав і пішов в місто Суми і там на базарі став розпитувати кожного зустрічного: «Ніхто часом не бачив ікону Пресвятої Богородиці у драгуна?».

Мешканець Сум Георгій Грек та деякі інші відповіли, що бачили, як московський драгун ніс святу ікону і пішов з нею повз церкву Святого Миколая. Насилу вдалося розшукати того драгуна у Кушнеревському подвір'ї.

— Продай мені, добрий чоловіче, ікону!

Той неквапливо відв'язав пакунок від тороків, розвернув і уважно подивився на Лукіана.

— Два рублі з гривнею даси?

— Дам.

Взявши у Лукіана гроші, драгун відрахував гривню і повернув отаманові.

— Купиш свічку і запалиш перед іконою, коли знайдеш для неї належне місце!

Лукіан приніс ікону додому і здивовано відчув, що права рука його стала зовсім здоровою.

Аби віддячити за своє чудесне зцілення, сумський отаман замовив

майстрам зробити різьблений кіот для ікони і наказав позолотити його.

«Де ж поставити святий образ?» — роздумував Лукіан.

І от йому вдруге з'явилась уві сні Пречиста Діва Богородиця і звеліла передати її святий образ до Путивльської Софронієвої пущі. До Сум якраз приїхав звідти у господарських справах ієродиякон Савва і сумський отаман Лукіан Костянтинов передав з ним для святої обителі образ і написав супроводжуючого листа.

Явлення цієї ікони згадувалось у Мовчанському пустельному монастирі у вівторок на світлій седмиці з особливою урочистістю та пишністю.

СТАРЕЦЬ СЕРАПІОН

Путивльська Мовчанська Різдва Пресвятої Богородиці Печерська чоловіча загальножитня Софронієва пуща була започаткована невдовзі після хрещення Київської Русі. Ховаючись від монголо-татарів, два іноки прийшли сюди з Києва і на горі Чудній знайшли печеру колишніх подвижників. Поновили її і поставили там ікону Божої Матері...

За все існування Софронієвої пущі перебувало тут багато достойних мужів. Одним із них був будівник ієромонах Серапіон. Він докладав немало зусиль, аби привести Пущу у зразковий стан. Його стараннями були оновлені і збудовані нові кам'яні будівлі. Особливою пам'яткою його трудів стала кам'яна двоповерхова церква — на першому поверсі Благовіщенська, а на другому — Успенська.

Звідки був той старець — ніхто не знав. Коли прийшов у Пущу — ніхто згадати не міг. Був він невеличкий на зріст, з довгою сивою бородою та вусами. Від нього йшов якийсь промінь тепла, добра і світла. Кажали, що він був єдиним спадкоємцем багатого князя, перед ним була відкрита придворна кар'єра, але несподівано за місяць до весілля він пішов до ченців.

Коли Серапіон щось промовляв, то все раділо і розквітало навкруги, а коли молився, то ченці забували про все на світі і тільки слухали його. Коли Серапіон молився, з очей його текли сльози і він навіть не намагався їх зупиняти. Після таких молитов старець неначе молодів. Молоділи й ті, що разом з ним молились.

Одного разу, коли йшло будівництво двоповерхового будинку у Пущі, отець Серапіон поїхав до міста Суми, аби купити там кровельного заліза, фарб та ще деяких будівельних матеріалів. Виїхали звечора, щоб зранку вже бути у Сумах.

— А це правда, отче, що Христос ходив по морю? — запитав у старця кучер, коли вони вже далеко відїхали від Пущі.

— Правда, — відповів той і додав, — і навіть більше того, вчив Христос, що як попросиш чого з вірою — дасться тобі. Скажеш горі перейти на інше місце і буде так.

На-Сумському шляху серед дрімучих лісів напали несподівано на них розбійники.

— Стей! Віддавай гроші! — вимагали грабіжники.

Як вони могли провідати про те, що у настоятеля була з собою велика купа грошей, невідомо.

— Що робити, отче?! — спитав переляканий у смерть їздовий.

Попереду їх була річка Сейм, а позаду — натовп озброєних злодіїв.

— Поїжджай, чадо! — спокійно і сміливо сказав старець. — Хіба не бачиш моста поперед себе?

Робітник глянув — його очам в оту шалену мить дійсно з'явився міст, перекинутий через Сейм, хоча він добре знав, що його тут раніше ніколи не було. Вони швидко пролетіли по сеймських водах до іншого берега.

Цю чудну руку допомоги Божої побачили злодії. Залишившись на іншому березі, вони позлазили з коней, попадали навколішки і голосно вмовляли старця простити їх.

Отець Серапіон взяв з них зарік, що раз і назавжди вони забудуть про розбійництво і нікому ніколи не розкажуть про цей випадок. Злодії зі сльозами на очах обіцяли і те, й інше. Але згодом таки не втерпіли і розповіли про чудо путивлянам, а від тих стало відомо всім і навіть дійшло до наших днів.

